

Huuhaa-palkinto Otavan tietokirjoille

Antti Heikkilä löysi kirjastaan vain yhden kirjoitusvirheen.

— RISTO K. JÄRVINEN —

SKEPSIS RY myönsi vuoden 2018 Huuhaa-palkintonsa Otavan tietokirjojen kustannusyksikölle harhaanjohtavan ja pseudotieteellisen sisällön julkaisemisesta tietokirjoina

Kustannusyhtiö Otava julkaisi tänä vuonna ortopedian ja traumatologian erikoislääkäri Antti Heikkilän kirjoittaman ”Lääkkeetön elämä” -kirjan. Otava mainostaa kirjan perustuvan ”vankaan tutkimustietoon”. Terveysväittämiä ja ravitsemusohjeita sisältävässä teoksessa on kuitenkin kymmeniä asiavirheitä, tutkimusten virheellistä tulkintaa ja niiden tarkoitushakuista valikointia. Osa virheellisistä väittämistä voi pahimmassa tapauksessa vaarantaa potilasturvallisuuden.

Lisäksi Otava on julkaissut tänä vuonna uusintapainoksen homeopaatti Ritva Lauraéusin ”Homeopatiaa koko perheelle” -kirjasta. Kirjassa esitetään homeopatian perustuvia hoito-ohjeita lukuisiin sairauksiin, vaikka parhaat tieteelliset tutkimukset ovat osoittaneet homeopaatisten hoitojen perustuvan pelkkään lumevaikutukseen. Homeopatian väitetyt toimintamekanismit eivät myöskään sovi yhteen luonnontieteellisten perusasioiden kanssa.

”Lumevaikutukseen perustuvien valmisteiden esittäminen toimivina hoitomuotoina on epäeettistä ja voi johtaa paremmista hoidoista kieltäytymiseen tai niiden viivästymiseen”, Skepsis varoitti.

Skepsis kannustaa kriittiseen keskusteluun medikaalisuudesta ja terveellisestä ruokavaliosta. Sen tulee kuitenkin perustua laadukkaaseen argumentointiin ja vahvaan tieteelliseen näyttöön.

”Otavan tietokirjatoimitus on julkaissut myös paljon laadukkaita tietokirjoja”, Skepsis muistutti.

Palkinnolla Skepsis pyytää kustantamo kantamaan yhteiskunnallista vastuuta ja kiinnittämään enemmän huomiota tietokirjojen luotettavuuteen ja sisällön tarkistamiseen. Tietojen oikeellisuus on huomioitava erityisesti ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä julkaisuissa.

Lisäksi Skepsis haluaa herättää laajempaa keskustelua kotimaisen tietokirjallisuuden tasosta ja siitä, miten sovittaa kaupalliset intressit laadukkaaseen sisältöön.

OTAVA: ”SANANVAPAAUS KUULUU KAIKILLE”

HUUHAA-PALKINTO myönnettiin 5. joulukuuta Tieteiden talolla Helsingissä. Otavalta ei saapunut edustajaa palkintoa noutamaan. Kustantamo ei liikuttanut Heikkilän ”Lääkkeetön elämä” -kirjaa koskeva kritiikki, jota Skepsis esitti ennen palkinnon myöntämistä.

Skepsiksen varapuheenjohtaja Denis Galkin lähetti seuraavan sähköpostin Otavalle ennen palkinnon myöntämistä:

Arvoisat vastaanottajat,

Skepsis ry on monien muiden toimijoiden ohella kiinnittänyt huomiota Otavan kustantamaan ja ortopedi Antti Heikkilän kirjoittamaan ”Lääkkeetön elämä” -tietokirjaan. Kirjaa markkinoidaan muun muassa ”vankaan tieteelliseen faktaan perustuvaksi”. Kirjassa on kuitenkin havaittu olevan useita merkittäviä asiavirheitä, joita ei tietokirjalta voida hyväksyä. Kirjan asiavirheitä ja virhetulkinnoista on kirjoittanut muun muassa lääketieteen tohtori ja professori Tapani Knuuti.

Haluan Skepsis ry:n koko hallituksen puolesta tiedustella Otavan tiedetoimituksen näkemystäkirjasta. Erityisesti meitä huolestaa se, ettei asiavirheitä ole aktiivisesti pyritty kukaan korjaamaan.

Skepsis ry ei missään nimessä halua rajoittaa sitä, minkälaisia kirjoja saa julkaista ja lukea. Kirjan markkinointi tietokirjana antaa kirjan sanomalle kuitenkin painoarvoa, minkä vuoksi mitätähansa mielipidetä ei Skepsis ry:n mielestä voida julkaista tietokirjallisuutena.

Odotamme Teiltä pikaista kannanottoa asiaan.

Kirjeeseen vastasi kaksi henkilöä – kumpikin täysin samanlaisella tekstillä. Heidän mukaansa Otava on yleiskustantamo, joka julkaisee tietokirjallisuutta laaja-alaisesti elämäkerroista ja historiasta luontoon, terveyteen ja hyvinvointiin. Tekijöilleen kustantamo tarjoaa mahdollisuuden julkaista kirjan muodossa tietoa ja elämyksiä, murtaa myyttejä ja herättää keskustelua. Otava ei ole tiedekustantamo, jolla olisi vertaisarviointiprosessi ja tiedetoimituskunta. Jokaisella kirjalla on kustannustoimittaja, joka lukee ja editoi tekstin. Tekijällä on kuitenkin aina viimeinen sana tekstin lopullisesta muodosta ja sisällöstä. Tekijä myös vastaa sisällöstä.

Vastaajat kertoivat, että Heikkilän kirja on herättänyt ilmestymisensä jälkeen kiinnostusta ja keskustelua. Otavan tietoon tullut kritiikki on välitetty Heikkilälle, joka on tehnyt palautteen perusteella korjauksia kirjan uuteen painokseen. Heikkilää kustantamo puolustaa toteamalla, että traumatologian ja ortopedian erikoislääkäri Antti Heikkilällä on vastaanotto Eiran sairaalassa erikoisaloinaan ortopedia ja ravitsemus. Hän pohjaa tietonsa ja näkemyksensä pitkäaikaiseen kliiniseen kokemukseen ja on perehtynyt hoitoalaansa liittyvään tutkimukseen.

Kustantajana Otava haluaa osaltaan edistää moni-

LÄÄKKEETÖN ELÄMÄ

Antti
Heikkilä

OTAVA

RITVA LAURAEUS
*Homeopatiaa
koko perheelle*

puolista yhteiskunnallista keskustelua ja uudistumista. Kirjojen lukijoilla, tiedotusvälineillä ja asiantuntijoilla on mahdollisuus arvioida ja kritisoida julkaistuja käsityksiä, tulkintoja ja tietoja. Sananvapaus on edellytys yhteiskunnalliselle kehitykselle, ja se kuuluu kaikille.

Ilkka Jauhiainen kirjoittaa ”Markkinointi ja mainonta” -lehdessä 27.8. otsikolla ”Pettikö Otavan faktantarkastus?” seuraavasti: ”Otavalta kerrotaan, että väitetyistä virheistä on jo keskusteltu Heikkilän kanssa ja hän on tarkistanut kyseiset kohdat vielä kerran. Heikkilä löysi vain yhden kirjoitusvirheen, joka korjataan, jos kirjasta otetaan lisäpainoksia.”

Heikkilä siis löysi kirjastaan vain yhden kirjoitusvirheen, kun esimerkiksi Vladimir Heiskanen löysi kirjasta 30 asiavirhettä (ks. Skeptikko 3/2018, s. 18-21). Tällä hetkellä Vladimir Heiskanen ja Olli Haataja ovat löytäneet kirjasta jo yhteensä yli 70 virhettä (haataja.eu/laakkeeton-elama/).

On helppo olla samaa mieltä Ilkka Jauhiaisen kanssa: ”Kun Heikkilä mielipidevaikuttajana ja lääkärinä ohjaa ihmisten terveystietämystä, on hänen kirjojensa julkaisijalla erityisen suuri vastuu. Vastuu on terveystiedon kohdalla monin veroin suurempi kuin esimerkiksi puutarhanhoitoa tai avaruutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Vastuullista kustantamista olisi ollut kirjan tarkistuttaminen ulkopuolisella.”

ASIIVIRHEISTÄ EI VÄLITETTY ENNENKÄÄN

KIRJAN TARKASTUTTAMINENKAAN EI AINA RIITÄ. Huuhaa-palkinnon perusteluita tutkittaessa Skepsis sai yhteyden henkilöön, joka kertoi arvioineensa Otavalle erään terveystiedon oppikirjan. Hän on julkaissut vertaisarvioituissa lehdissä, väitellyt solu- ja syöpäbiologiasta ja opettanut Helsingin yliopiston biolääketieteen laitoksella, joten vertaisarviointijärjestelmä on hänelle entuudestaan sangen tuttu.

”Kirjassa oli viisi osiota. Loppuyhteenvedona totesin, että kappaleista kaksi on julkaisukelpoisia kohtuullisin korjauksin, kaksi sisältää siinä määrin virheellistä tietoa, että ne pitäisi kirjoittaa jonkun toisen toimesta kokonaan uudeksi ja yksi kappale oli sisällöltään oppikirjaan siinä mää-

rin kyseenalainen, että koko kappale pitäisi poistaa ja pohtia, mikä on opetussuunnitelman sisältö”, arvioija kertoo.

”Kirjassa oli satoja asiavirheitä ihan perusasioissa, mm. siinä, miten solut ja elimistö toimii. Esimerkiksi mikrobi vs. bakteeri oli käsitteenä määritelty väärinpäin.”

”Lähetin kirjasta Otavalle palautteen, joka oli täynnä asiavirheen korjaamista toisensa perään. Koko teksti oli puunaista word-korjaustoiminnon jälkeen. Sain kohteliaan kiitoksen, jonka jälkeen Otava julkaisi kirjan ilmeisesti sellaisenaan. He olivat heittäneet kommentini romukoppaan.”

”Kirjan rivien välistä ilmeni, että sen ovat kirjoittanut hoitotieteen/terveystieteen jatko-opiskelijat yliopistosta, eli sairaan- tai terveydenhoitajat. Heidän peruskoulutuksensa on 3-4vuotta hoitotiedettä (mm. sairaalahygieniaa, potilasturvallisuutta, ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa, neuvolatoimintaa jne.) Se ei sisällä juuri lainkaan esim. ihmisen anatomiaa, solubiologiaa tai lääketiedettä. Mistä tulee ajatus, että nämä ihmiset olisivat oikea foorumi pohtimaan, mitä esim. elimistön toiminnasta tai lääketieteen tulevaisuudennäkymistä koulussa opetetaan.”

”Jäin pohtimaan pitkään oppikirjabisnestä. Millä perusteella valitaan oppikirjan tekijät? Kustannustoimittajan ”pätevyys” saattaa olla historian aineopettajan opinnot ja alle vuosi opetuskokemusta sijaisena, eikä lainkaan kokemusta tieteestä tai tieteellisestä kirjoittamisesta. Oppikirjoihin ei tule ulkopuolisten akateemikoiden korjauksia, koska niitä lukevat ainoastaan opettajat ja oppilaat. Kirjoja muutetaan painosten välillä juuri sen verran, etteivät käytetyt kirjat mene kaupaksi (vaikka substanssi ei ole muuttunut miksiäkään). Nykyään on tapana tehdä joka kurssia varten 30 euroa maksava kirja, kun aiemmin koko lukion matematiikan oppimäärä mahtui hyvin kolmeen kirjaan.”

VAARALLISEN SUOSITTU

KUTEN EDELLÄ KERROTAAN, kirjojen kustantaminen on raakaa bisnestä. ”Lääkkeetön elämä” on suosittu teos, joten sen sanomalla on yhteiskunnallista merkitystä: useat tuhannet ihmiset ovat joko ostaneet kirjan tai lainanneet sen kirjastosta. 13. elokuuta ilmestyneen kirjan ensimmäinen painos myytiin loppuun kahdessa päivässä. Kirjakauppaliiton tilastojen mukaan Heikkilän kirja oli elokuussa ”Mitä Suomi lukee” -listan 9. myydyin tietokirja. Syyskuussa sijoitus oli 5. ja lokakuussa 13. Lisäksi kirjalle on pitkät lainausjonot kirjastoissa. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastoissa kirjalla on 716 varausta tätä 12.12. kirjoittaessa.

Niin kuin Olli Haataja kirjoittaa: ”Suuren suosion perusteella on mahdollista, että kirjan virheelliset tiedot ovat omiaan vähentämään ihmisten luottamusta terveydenhuoltoon kohtaan tai saavat heidät tekemään päätöksiä, joilla on negatiivisia, joskin väestötasolla vaikeasti mitattavissa olevia terveysvaikutuksia.”

Otava ja Antti Heikkilä eivät reagoineet mitenkään Skepsiksen Huuhaa-palkintoon – he ilmeisesti päättivät pitää matalaa profiilia. Huuhaa-uutisesta raportoi vain muutama media, joten ihmisten huijaaminen myös kustannusalalla jatkunee ennallaan.